



## ***“Dit hadden we nooit achter je gezocht”***

***Willemijn Petroff - van Gurp, 7 november 1918***

“Ik zeg altijd: werk is gezond en de beste afleiding als je wat hebt. Tegen mensen die over pijntjes beginnen zeg ik: je moet afleiding zoeken, want dan vergeet je je pijn, dan vergeet je je verdriet.” Willemijn Petroff - van Gurp is 94 jaar en nog zeer actief. Zo werkt zij als vrijwilligster in een verzorgingscentrum waar zij koffie schenkt aan ouderen die soms wel twintig jaar jonger zijn dan zij. Haar kijk op het leven is positief: “Zolang je actief bezig bent, blijf je jong.”

Vertellen over de oorlog vindt Willemijn moeilijk. Lang heeft zij alles weggestopt, maar vandaag praat ze vrijuit. “Weet je waarom ik dit doe? Omdat ik het belangrijk vind dat de jeugd, zoals jullie, weten wat vrijheid betekent. Wat vrijheid van meningsuiting betekent, het gevaar van dictatuur en het minderwaardig verklaren van mensen.”

### **“Ik kan niet tegen onrecht”**

Willemijn werd geboren op 7 november 1918 in Den Haag en groeide op in een gezin met vijftien kinderen. Ze was het zesde meisje en daarna kwamen de jongens. Haar ouders waren streng gereformeerd. Mede vanwege de strenge opvoeding besloot zij al op 24-jarige leeftijd om op kamers te gaan in Den Haag, wat in die tijd erg ongebruikelijk was voor een meisje alleen.

Ondertussen was Nederland bezet en eenmaal op kamers kwam zij in contact met vrienden die in het verzet zaten, onder wie Piet Krol en John Duiser. Willemijn besloot om zich bij hen aan te sluiten. “Dit deed ik om één reden”, blikt ze terug. “Ik kan niet tegen onrecht.”

In het verzet was zij koerierster voor de LO en LKP<sup>1</sup>. Dit was een belangrijke functie, aangezien zij als enige alle adressen wist. Willemijn bezorgde bonkaarten en vervalste persoonsbewijzen en één keer reisde ze met dynamiet op haar buik naar Utrecht om het daar af te geven.

Alles ging goed tot er op 10 juni 1944 twee mannen aan haar

deur kwamen die met haar wilden praten. Toen Willemijn met hen meeliep en in een zijstraat een auto zag staan met ‘SS’ op het nummerbord wist ze dat het fout zat. Ze werd meegenomen en afgeleverd op het Binnenhof in Den Haag, waar de SD zat. Hier werd ze ondervraagd. Bewogen vertelt Willemijn: “Op een gegeven moment kwam er een man binnen. Die zei tegen de SS’er: ‘We hebben ze.’ Hij fluisterde het in zijn oor: ‘We hebben ze.’ [...] En toen zeiden ze tegen mij: ‘Je hoeft geen moeite meer te doen, we hebben ze al.’ En ik kon dat niet geloven. Ik dacht dat het een truc was.”

Ze werd teruggebracht naar haar cel in de kelder waar ze korte tijd later gestommel hoorde. Er werden nieuwe arrestanten binnengebracht die ieder in een aparte cel werden gestopt. Ze wachtte tot de bewakers verdwenen waren en riep om te horen wie het waren. Het bleken Piet Krol, John Duiser en nog een jongen die ze kende: Piet Filius.

De volgende dag zag ze Piet Krol en John Duiser op de gang. “Die jongens waren onherkenbaar. Die waren helemaal in elkaar geslagen en bebloed. [...] En Piet Filius zat te huilen in zijn cel: ‘Het is mijn schuld, het is mijn...’” Willemijn kreeg te horen hoe de arrestatie van de jongens was verlopen. De nog maar achttienjarige Piet Filius, die net zijn school had afgerond, mocht dit van zijn ouders vieren met een feestje. Piet Krol had grammofoonplaten bij Willemijn achtergelaten en op 10 juni ging Piet Filius naar haar toe om deze te lenen voor zijn feest. Hier trof hij echter niet Willemijn aan, maar de twee SD’ers die kort daarvoor Willemijn hadden opgepakt en nu op haar kamer zaten te posten. De twee mannen vroegen aan Filius of ze mee mochten lopen naar zijn huis. Piet Filius woonde nog bij zijn ouders, waar Piet Krol en John Duiser in de kost waren. Onwetend nam Filius de twee mannen mee naar zijn huis, waar hij samen met Piet Krol en John Duiser werd gearresteerd. De volgens Willemijn totaal onschuldige jongen werd doorgevoerd naar Duitsland en stierf uiteindelijk op 19-jarige leeftijd in Sachsenhausen<sup>2</sup>. Willemijn: “Zo erg, een jongen die nooit iets

<sup>1</sup> Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO) en Landelijke Knokploegen (LKP).

<sup>2</sup> In het dodenboek uit de kampadministratie van concentratiekamp

had gedaan. Ook voor die ouders, om je zoon te verliezen. Ze hebben natuurlijk nooit geweten waar hij was, want pas na de oorlog bleek wat er met iedereen gebeurd was.”



Familiefoto waarop Willemijn als zesde van rechts te zien is.

### “Wij hoorden het schieten”

Op 11 juni 1944 kwam Willemijn aan in het Oranjehotel in Scheveningen, zes dagen later werd zij doorgevoerd naar kamp Vught. Hier werd zij in de Scheveningse barak geplaatst. In deze barak, die met een prikkeldraadomheining was afgescheiden van de andere barakken in het kamp, zaten politieke gevangenen die nog niet veroordeeld waren. De meesten van hen kwamen uit het Oranjehotel, waar zij na D-day waren weggehaald omdat de Duitsers het een te groot risico vonden om hen daar te houden. De gevangenen in de Scheveningse barak werden strenger behandeld dan de andere gevangenen in kamp Vught. Zo kregen zij minder te eten en werden er geen pakketjes en brieven toegelaten. Daarnaast werd het hun vrijwel niet toegestaan om even naar buiten te gaan. Vaak mochten zij, begeleid door een *Aufseherin*<sup>3</sup>, alleen een rondje om de barak lopen.

In de tijd dat Willemijn in kamp Vught verbleef, rukten de geallieerden een eind op. Op 5 september was het kanongebulder al in het kamp te horen. Op deze ‘Dolle Dinsdag’ hoopten de gevangenen dat ze nog dezelfde of de volgende dag bevrijd zouden zijn, maar de bevrijding zou nog op zich laten wachten. Wel zorgde de opmars van de geallieerden voor veel paniek bij de Duitsers, en op de valreep werden de mannen uit de Scheveningse barak gefusilleerd. Dat gebeurde op de schietbaan, op ongeveer tien minuten lopen vanaf het kamp. In het kamp konden de gevangenen aan het aantal genadeschoten horen hoeveel mannen er doodgeschoten werden. Willemijn vertelt: “Wij hoorden het schieten. Willekeurig doodden ze mannen, onder wie Piet Krol. En de kleren van die mannen moesten wij de volgende dag wassen. De *Aufseherinnen* zochten daarna de stoffen uit die zij zelf wilden gebruiken.”

### “Ik zie het nog altijd voor me”

Op 6 september 1944 werd Willemijn met vele andere vrouwen op transport gesteld naar Ravensbrück. In een wagon werden ongeveer tachtig personen gestopt die zittend en staand de reis doormaakten. Op elkaar gepropt snakten zij naar zuurstof. In de wagon was het erg donker en stonk het verschrikkelijk. Ze kregen geen drinkwater mee en de lucht in de wagon was zo droog, dat de vrouwen het eten dat zij bij zich hadden bijna niet door konden slikken. De grote *Kübel*<sup>4</sup> met soep raakte na enige tijd verzuurd. De aankomst in Ravensbrück, twee dagen later, zal

zij nooit meer vergeten: “Het was mensonterend. [...] Die vrouwen daar waren uitgehongerd en kwamen als wilde beesten op ons transport af. We gooiden brood zoals we dat in de dierentuin naar de apen gooien. Zij vochten vervolgens als wilde beesten om zo’n stukje brood. Het was heel triest en heeft een enorme indruk op mij gemaakt. Ik zie het nog altijd voor me.”

De eerste dag en nacht moesten de vrouwen buiten doorbrengen op een berg kolengruis. In de nacht was het erg koud en stond er een harde wind. De volgende dag werden zij gebroken wakker, de gezichten zwart van het kolengruis. Toen werden zij geregistreerd. “Het was heel tragisch”, herinnert Willemijn zich. “Het was een groot kamp, maar het was overvol omdat in die tijd van alle kanten, uit Polen, uit Tsjechië, gevangenen kwamen.”

Elke ochtend werden de gevangenen geteld. “Je moest ‘s morgens heel vroeg op appèl en dat was koud hoor. [...] ‘s Nachts stierven er mensen, dus het aantal klopte nooit.” Na het appèl zochten de *Aufseherinnen* mensen uit om te werken. “Dan probeerde je je te verbergen, door onder te duiken. En als je gepakt werd als je ondergedoken was, dan kreeg je straf.” Dat kon het inhouden van eten of slaan betekenen, maar door zich te verstoppen hoopte Willemijn te ontkomen aan het zware werk. Dat lukte niet altijd. “Ik heb gewerkt aan een kade. Daar lagen schepen waar de rommel uit moest. En dan moest je dus van het schip over een plank met een zak zand op je rug naar een karretje. En een eind verder moest het er weer uit. Dus echt dwangarbeiderswerk. Stom, maar hard werk.”

Als zij na een lange dag werken eindelijk klaar was, ging zij terug naar haar overvolle barak. Daar stonden lange rijen stapelbedden, drie hoog. “En dan moest je in een stapelbed met z’n tweeën op een plek van één. Ik had één vriendin die ook in Scheveningen had gezeten. Dus je bleef een beetje bij elkaar. Dan lag je zo, die de koppen hier, die koppen daar en dan de benen tegen elkaar. Onder één paardendeken.”

### “We doen het niet meer”

Op 12 oktober 1944 werd Willemijn met circa tweehonderd Nederlandse vrouwen op transport gesteld naar München, waar zij op 15 oktober aankwam. Er zaten minder vrouwen in de trein dan tijdens het transport van Vught naar Ravensbrück en de wagons waren gevuld met stro. Dit keer konden zij soms gaan liggen. Voor het transport kregen de vrouwen elk 75 gram brood en 25 gram boter mee. Hier moesten zij drieënhalve dag mee doen. Van het transport herinnert Willemijn zich bijna niets: “We gingen met een trein. Van dat transport zelf weet ik niet zoveel meer af, want ik had dysenterie en ben eigenlijk de hele reis bewusteloos geweest.” Pas in Dachau kwam ze bij bewustzijn, in een zaal met heel veel licht en warmte. Dat Willemijn meeding met het transport naar Dachau, had zij aan haar vriendinnen te danken. “Mijn vriendinnen hielden me vast aan mijn armen, want ik kon nauwelijks lopen. Zij zeiden: ‘Als je hier blijft, dan ga je naar de ziekenboeg.’ En als je in de ziekenboeg kwam, dan wist je dat je binnen de kortst mogelijke tijd dood was. Ik heb mijn leven te danken aan mijn vriendinnen die mij meegesleurd hebben.”

In München kwamen de vrouwen terecht in een buitenkamp van Dachau: *Agfa Kamerawerke*. In de Agfa-fabriek moesten zij uurwerken maken voor FLAK-granaten<sup>5</sup>. “Je werkte aan de lopende band en moest alleen maar schroefjes indraaien.” Er zaten ongeveer tweehonderdvijftig vrouwen in dit buitenkamp: tweehonderd overwegend Nederlandse vrouwen en ongeveer vijftig vrouwen uit Oost- en Zuidoost-Europa. Elke ochtend als zij

Sachsenhausen staat dat Piet is overleden aan de gevolgen van galblaas- en nierontsteking; drie Nederlandse overlevenden van dit concentratiekamp hebben in 1945 verklaard dat hij werd vergast.

<sup>3</sup> Bewaakster.

<sup>4</sup> Vat.

<sup>5</sup> Granaten voor luchtafweergeschut.

de poort uitliepen, werden zij geteld en kregen zij twee sneden brood besmeerd met boter mee. Daarna ging de hele stoet lopend op weg naar de fabriek. Dit was een tocht van ongeveer twintig minuten door de straten van München. Als de vrouwen klaar waren met werken moesten zij weer teruglopen naar het kamp waar zij sliepen. Dit was een flatgebouw in aanbouw dat tijdens één van de bombardementen van München schade opgelopen had. Er was een prikkeldraadomheining met wachttorens omheen gezet.

Willemijn: “Met z’n zessen of met z’n achten kreeg je een kleine kamer. Ik was daar met Jopie en nog wat andere leuke vrouwen die ik in kamp Vught had leren kennen. Dat was heel leuk, heel intiem. Je vertelde je hele hebben en houwen aan elkaar hè. [...] Als je elkaar nu tegenkomt weet je precies hoe je in elkaar zit”, zegt ze met een glimlach.

Toch leden de vrouwen onder de kou en de slechte voeding. Zij hadden geen goede jassen en slechts een paar dekens om zich warm te houden. De ramen van hun kamers waren door de bombardementen op München kapot gesprongen en dan kon het gebeuren dat hun bedden bedekt waren met sneeuw. Bovendien werd het voedsel dat zij in de fabriek kregen steeds minder en slechter. De soep werd steeds dunner en kwam steeds later, soms zelfs pas wanneer de pauze afgelopen was. Dit maakte de stemming grimmiger. Eerst verzetten de Nederlandse vrouwen zich door zich ziek te melden en het werktempo te verlagen, waardoor de productie ernstig daalde. “Je saboteerde natuurlijk zoveel als je kon”, vertelt Willemijn. Het eten bleef echter ontoereikend, wat leidde tot een unieke gebeurtenis. Op 12 januari 1945 werd er gestaakt in de Agfa-fabriek. Volgens Willemijn ging dit spontaan. “We lieten die lopende band los, we stopten hem. En dan gaat de hele boel natuurlijk kapot hè? ‘We doen het niet meer, we hebben geen eten meer’, riepen we. En dat ging als een lopend vuurtje rond. Alle Nederlandse vrouwen deden mee.” Normaal zou op zo’n staking de doodstraf staan, maar opvallend genoeg kregen de vrouwen die niet. Wel volgden er urenlange strafappels buiten in de kou. Ook zouden er willekeurig vijftien vrouwen uitgekozen worden die voor straf naar de bunker in het kamp in Dachau moesten. Ondanks de druk die werd uitgeoefend op de vrouwen om de namen van de aanstichters bekend te maken, antwoordden zij niet. Uiteindelijk wees de SS één vrouw aan, Mary Vaders, die zeven weken in de bunker moest doorbrengen. Nadat zij was teruggekeerd, zorgde de staking voor een gevoel van trots bij de vrouwen. Het regime wankelde, de controle in de fabriek werd minder streng en zelfs de dunne soep leek voor korte tijd iets voedzamer te zijn.



Handwerkjes gemaakt door Willemijn in München.

### “Als één vrouw”

Op 26 april 1945 kwam het bericht dat de vrouwen geëvacueerd zouden worden. De volgende morgen moesten zij zich verzamelen. “’s Morgens moesten wij klaarstaan voor de mars.

Niemand wist waarheen. [...] Wij liepen sjokkend achter elkaar uit het kamp. Door de Beierse Alpen, in de regen, tot we in Wolfratshausen aankwamen”, vertelt Willemijn. Onderweg zagen zij lange rijen dodelijk vermoeide mannelijke gevangenen die eveneens op mars waren. Soms klonk er een schot en dan was er een man minder. Later ging het gerucht dat ze allemaal richting Innsbruck gingen. Daar zou een stuwdam worden doorgestoken en in het vollopende dal zouden de gevangenen verdrinken worden.

De eerste nacht sliepen de vrouwen in de stal en op de hooizolder van een grote boerderij. De dag daarop bereikten ze Wolfratshausen. Hier sliepen de vrouwen op een hooizolder waar de wind de hele nacht doorheen waaide. Willemijn vertelt: “Door onze natte kleren waren wij de volgende dag verstijfd. En toen de commandant riep: ‘aafstehen, weitergehen!’ hebben wij als één vrouw gezegd: je bekijkt het maar. [...] Schiet ons maar dood, we kunnen niet meer.” De commandant slaagde er niet in de vrouwen weer op mars te krijgen en ze bleven in Wolfratshausen.<sup>6</sup> Willemijn herinnert zich hoe hij zijn adjudant nog op pad stuurde om orders te halen, maar de volgende dag waren de Amerikanen er en werd de groep bevrijd. “De eerste Amerikaanse jongeman die we zagen zijn we om de hals gevlogen. Die jongen heeft de schrik van zijn leven gekregen, want we zagen er natuurlijk niet uit”, vertelt ze lachend. In alle vrolijkheid vertelt ze hoe een van de vrouwen eten en allerlei spullen van de Amerikanen kreeg, waaronder een heel pakje condooms. “Nou die had ik nog nooit van m’n leven gezien, want ik was zo groen als gras. Nu weet iedereen wat een condoom is, maar wij dachten dat je ze op moest blazen, dat het luchtballonnetjes waren. Daar kan ik nog steeds zó om lachen”, zegt ze met een brede glimlach.

### “Morgen mag je huilen”

Na hun bevrijding op 1 mei 1945 brachten de vrouwen een paar dagen door in de barakken van een verlaten werkkamp in Föhrenwald, onder toezicht van de Amerikanen. Daarna reisden de meesten door naar St. Margrethen in Zwitserland. “Daar moesten we allemaal nagekeken worden op luizen en dergelijke.” Via Frankrijk reisde de groep naar Brussel, vanwaaruit ze op 21 mei in Oudenbosch aankwamen. Oudenbosch was al in oktober 1944 bevrijd, waardoor ze hier nog relatief gemakkelijk konden komen. De reis verder naar het westen werd lastiger, omdat dit gebied net pas bevrijd was en er nog niemand in mocht van de geallieerden. Gelukkig kregen Willemijn en haar vriendinnen hulp van een stel soldaten van de Prinses Irene Brigade die aardappelen naar West-Nederland brachten. Met een soldaat op de uitkijk lukte het de vrouwen om ongehinderd door te reizen. “‘Duiken dames!’, zei die soldaat dan, en dan doken we allemaal weer onder die aardappelzakken.”

Als eerste kwamen de vrouwen aan in Amsterdam. Willemijn vertelt over de honger die er toen in de hoofdstad heerste. “De soldaten gooiden sigaretten en chocolade naar de mensen toe. Dat was vreselijk zielig.” Vanuit Amsterdam trokken de soldaten eerst naar Haarlem en vervolgens naar Den Haag, waar Willemijns vriendin Pom<sup>7</sup> woonde. Alle vrouwen werden één voor één afgezet bij hun huis. Het moment waarop de vrouwen met hun familie werden herenigd, staat Willemijn nog goed bij. “Dat weerzien was natuurlijk zeer emotioneel. Bij de één was

<sup>6</sup> Dat de vrouwen geweigerd hebben om verder te gaan staat vast. Over het moment waarop dat precies is gebeurd (voor of na aankomst in Wolfratshausen) lopen de herinneringen van de vrouwen uiteen.

<sup>7</sup> Apolonia Lucie Buma.



haar vader intussen dood, en bij de ander was er ook weer wat. Bij iedere ontmoeting was er iets tragisch.”

In Den Haag stopte de auto ook bij het adres van Willemijns zus. “Nou eventjes mijn zus begroeten hoor”, zei ik tegen die jongens. En één van die soldaten zei: ‘Ik ga met je mee want we kunnen niet wéér zo'n drama hebben.’ Willemijn liep naar het huis van haar zus Ali en haar echtgenoot Jan. “Ik kwam daar en de deur ging open. Jan deed open en ik zei: ‘Nou Jan, ik kom éven Ali begroeten.’ En Ali was dood. Ali was in de oorlogstijd na de geboorte van haar kind overleden. [...] Dus dat was huilen natuurlijk! Maar die soldaat pakte me bij mijn lurven en zei: ‘Morgen mag je huilen. Naar de auto terug!’”

De dag daarop trokken de soldaten naar Delft waar Willemijn haar ouders weer zou zien. Haar moeder bleek ondervoed in het ziekenhuis te liggen, “want die had natuurlijk al het eten weggegeven aan de kinderen.” Direct na het weerzien met haar vader zocht zij haar op in het ziekenhuis. Ze had haar gevangenenplunje nog aan. “Dus al die verpleegsters om je heen hè. Dan was je natuurlijk de heldin, die terugkwam uit een kamp.”

### “Chocola en sinaasappels”

Toch werd Willemijn niet overal zo goed onthaald. “Niemand keek naar je om. Er waren ook nog geen voorzieningen. Ik kreeg van een vriendin een hemd, een jurk en schoenen. Je had niks, want alles was natuurlijk op de bon.” Willemijn had moeite om haar leven weer op te pakken. “Nederland was vrij en alles zou weer goed zijn. De mensen zouden goed met elkaar omgaan. En ik liep maar een beetje verwaasd rond.”

Een paar maanden na de bevrijding kwam haar vriendin Pom met het nieuws dat ze naar Engeland zou gaan, als begeleidster van een groep ondervoede en gedemoraliseerde kinderen. Poms huisarts had haar dit aangeraden en ook Willemijn kon mee. “Dat was de enige manier waarop je weer nodig was voor iemand.” In Engeland werden de Hollandse kinderen in vier maanden tijd heropgevoed. De eerste twee maanden werden zij gehuisvest in de barakken van een oud legerkamp in Schotland. Hierna gingen ze twee maanden naar Leeds, waar de kinderen werden ondergebracht bij families en naar school gingen. Ook Willemijn en Pom werden ieder bij een gezin geplaatst. De bedoeling was dat zij in de gaten hielden hoe de jongens zich gedroegen en hoe ze behandeld werden. “Die kinderen waren schoffies uit Den Haag die [in de Hongerwinter] door hun ouders erop uitgestuurd waren om te gappen. Die wisten niet meer het verschil tussen mijn en dijn.” Zo kon het na een wandeling door de stad gebeuren dat de zakken van de jongens vol gestolen spullen zaten. “Uit de ene zak kwam chocola, uit de andere een sinaasappel.”

Willemijn heeft goede herinneringen aan haar reis naar Engeland en Schotland. “Wij moesten voor moeder spelen [en dat was] psychologisch héél goed voor ons. Wij waren bezig om kinderen op hun gemak te stellen als ze heimwee naar huis of andere pijn hadden. We leerden ook [zelf] weer met andere mensen om te gaan. In Engeland heb ik mijn leven weer opgepakt.”



Willemijn op haar scooter in Rome, waar zij na de oorlog een tijd woonde.

### Herinneringen

Zoals veel oud-gevangenen sprak Willemijn weinig over haar ervaringen in het verzet en in de kampen. “Ik heb met bijna niemand over de oorlog gesproken. Je stopte het weg, je stopte alles weg. Ik dacht: die jonge mensen begrijpen het toch niet.” Tot Wim Velthuizen, een buurtgenoot van Willemijn zei: “Wil, je moet toch eens iets vertellen, want zo meteen dan ben je er niet meer en dan zijn er geen getuigen meer.” Na lang aandringen stemde Willemijn in 2010 in met een interview met Wim, die voor de Baarnse televisie werkte. Het was voor het eerst dat ze openlijk over haar kampverleden sprak. Buurtbewoners reageerden verrast: “God kind, je bent altijd zo vrolijk, dit hebben we nooit achter je gezocht.” Toch hebben haar herinneringen na bijna zeventig jaar nog steeds hun scherpe kanten. Tekenend voor de manier waarop ze daarmee omgaat, is haar opmerking over de kampmemoires van één van de Agfavrouwen die ze onlangs las: “Ik heb alles in de avond weer zitten nalezen en ik dacht, verdorie ik slaap hier niet meer van. Nu doe ik het alleen nog maar ‘s morgens.”

Geschreven door Jop Bruin (1994) en Jelle Braaksma (1994) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en hun vwo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

- Interview met Willemijn Petroff - van Gurp, door Jop en Jelle op 12 oktober 2012
- Archiefstukken Oorlogsnazorg Rode Kruis Den Haag
- Archiefstukken ITS Bad Arolsen

Dachau, 22 maart 2013

Willemijn Petroff - van Gurp

Jop Bruin

Jelle Braaksma